

עיונים לשבת פרשת שלח עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

קריאה בספרי כפירה

הרב שאולי גרינפלד

היאך עיקר עבודתה ומה משפטה ומעשיה, צונו הקדוש ברוך הוא שלא לקרות באותן ספרים כלל... ולא עבודה זרה בלבד הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה, אלא כל מחשבה שגורמת לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מוזהרים אנו שלא להעלותה על לבנו ולא נסיח דעתנו לכך ונחשוב ונמשך אחר הרהורי הלב, מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולות להשיג האמת על בוריו, ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו... ועל עניין זה הזהירה תורה, ונאמר בה 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחר עיניכם אשר אתם זונים אחריהם', כלומר לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה וידמה שמחשבתו משגת האמת. כך אמרו חכמים⁶: "אחרי לבבכם" זו מינות⁷, 'אחרי עיניכם' זו זנות".

הרמב"ם מבאר, על פי הגמרא בברכות, שאיסור "ולא תתורו", נועד להרחיק אותנו ממחשבות של כפירה ואמונות מקולקלות, כדי שהלב לא יבוא להימשך אחריהם, ונמצאנו ממיטים חורבן עלינו ועל העולם.

דברי הרמב"ם האלו, עוררו שאלה לגבי הרמב"ם עצמו. שהרי הרמב"ם במורה נבוכים מספר שקרא בספרי ה'צאבה' בהם תוארת העבודה זרה שהיתה נהוגה בימי האבות⁸, וכן מתאר שלמד את דבריו של אריסטו מתוך ספרי מפרשיו שנכתבו בערבית⁹, וקשה

פרשתנו פותחת בציווי לתור:

"ויבר ה' אל משה לאמר. שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש איש אחד למטה אבותיו תשלחו, כל נשיא בהם"¹.

ומסיימת באיסור לתור:

"והיה לכם לציצת וראיתם אתו, וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אתם, ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם"².

על הקשר בין שתי הפרשיות, המסיימת והפותחת, כבר עמד רש"י, שכתב:

"ולא תתורו אחרי לבבכם'- כמו: 'מתור הארץ'³. הלב והעיניים הם מרגלים לגוף, ומסרסרים⁴ לו את העבירות, העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות".

המרגלים נשלחו לתור את הארץ, אבל בסופו של דבר התיווך שהעין העבירה ללב, היה פחד גדול, שהוביל לחטא המרגלים ולבכייה של חינם, שהפכה לבכייה לדורות.

הרמב"ם הביא את האיסור לתור, בהלכות עבודה זרה⁵:

"ספרים רבים חיברו עובדי עבודה זרה בעבודתה,

6 ברכות י"ב:.
7 מינות- אמונות מקולקלות.
8 ראה חלק שלישי פרק כ"ט: "הרבה מן המצוות לא נתבאר לי ענינם וידעתי טעמיהן אלא כאשר עמדתי על שטות ה'צאבה' והשקפותיהם... הספר הגדול בזה הוא ספר 'הפלחה הנבטית'... וספר זה מלא מהזיות עובדי עבודה זרה".
9 ראה למשל חלק שני פרק י"ג.

1 במדבר י"ג, א-ב.
2 שם ט"ו, ל"ט.
3 שם י"ג, ע"ה.
4 מתווכים.
5 ב, ג.

כמוהו מורה בדת, אל הרבה צבאותיו ערך מחנות, קרא לתבונות, יעמדו יחדו לרקחות ולטבחות רבות בנות¹⁵, ואין כל אדם זוכה לשתי שולחנות¹⁶.

והיינו שרק אדם גדול כמו הרמב"ם יכול היה להרשות לעצמו ללמוד בספרי מינות ועבודה זרה, ולהיות בטוח בעצמו שלא תהיה עליו שום השפעה מדבריהם, אלא רק שמעתה ידע כיצד לסתור את אותם דעות, ולבסס את אמונת האמת.

וכדבריהם כבר כתב הריב"ש¹⁷:

"ואין להביא ראיה מהרמב"ם ז"ל¹⁸, כי הוא למד קודם לכן כל התורה כולה בשלמות, הלכות ואגדות תוספתא ספרא וספרי וכוליה תלמודא בבלי וירושלמי, כמו שנראה מספר משנה תורה שחיבר. וכדי להשיב את האפיקורס עשה ספר 'המורה', לסתור המופתים¹⁹ והראיות שהביא הפילוסוף לקיים קדמות העולם. וכן בעניין ההשגחה. ולפי שהיו בזמנו הרבה מישראל נבוכים בעיקרי התורה מפני מה שלמדו מן החכמה ההיא".

לעומת זאת, בתפארת ישראל²⁰ על המשניות כתב שמה שהרמב"ם אסר, הוא רק בקורא דרך קבע:

"וספר דתות של עבודה זרה, וספרי שאר אפיקורסים, וכולן דווקא בקורא בהן דרך קבע, אבל בדרך עראי המאמין לא יחוש מלקרות בהן כדי לידע מה להשיב לאפיקורוס, ובפרט בבית הכסא ראוי לתלמיד חכם לעיין בהם".

לדעת התפארת ישראל, תלמיד חכם שאמונתו יציבה, אפילו ראוי שילמד בספרי כפירה, כדי שידע להשיב עליהם, אלא שיקפיד שלא לבטל תורה בשביל זה, אלא יקרא בהם בבית הכסא.

אם כן, מדוע לא חשש הרמב"ם למה שכתב הוא עצמו שהדבר אסור משום "ולא תתורו"?

הרמב"ם עצמו כתב, שיש צורך גם בלימוד דברי כפירה:

במשנה במסכת אבות¹⁰ אומרת:

"רבי אלעזר אומר הווי שקוד ללמוד מה שתשיב את אפיקורוס, ודע לפני מי אתה עמל".

ופירש שם הרמב"ם:

"אמר: למד דברים שבהם תשיב לכופרים מן האומות, ותתוכח ותענה להם אם ישאלוך... ואמר אף על פי שאתה לומד דעות העמים כדי שתדע איך להשיב עליהם, היזהר שלא יכנס בליבך שום דבר מזה, ודע כי אשר אתה עובד לפניו ידע סודותיך והוא אמרו 'ודע לפני מי אתה עמל'".

הרי שדעת הרמב"ם שיש עניין בלימוד דעות אחרות, כדי לדעת להשיב עליהם. אלא שהדבר מצריך זהירות רבה, שלא תהיה השפעה על הלב מהדברים. מתי אם כן צריך ללמוד כפירה, ומתי אסור?

בספר באר שבע¹¹ שהאריך בביאור שיטת הרמב"ם בעניין האיסור ללמוד בספרי מינים, והסיק שלכל אדם אסור, כמו שפסק הרמב"ם בהלכה שהבאנו, ומה שהרמב"ם עצמו למד בספריהם:

"שאני הרמב"ם, דרב גובריה ולמד כל התורה כולה".

וכן כתב גם רבי יעקב עמדין¹²:

ולא תראה לחכם מחכמי האמת שאיבד זמנו בה¹³, אך הרמב"ם ז"ל הוא לבדו מצינו שהעמיק עיונו בה הפליא עצה הגדיל תושיה בספרו 'המורה' לצורך אנשי דורו והווה ליה למימר¹⁴ זה לדורו בלבד תקן... כי בכל חכמי ישראל האחרונים אין ערוך אליו מי

15 כינוי מליצי לחכמות זרות, שהרמב"ם משתמש בהם כדי להעמיק בהבנת התורה, כמו שמשמשים בשפחות.
16 מליצה שמשמעותה כאן, שהמציאות הרגילה היא שאדם אינו זוכה להיות בקיא גדול גם בתורה וגם בחכמות חיצוניות.
17 סי' מ"ה.
18 שמותר ללמוד את פילוסופי יוון.
19 הוכחות (לא במובן של 'אות ומופת')..
20 סנהדרין פרק י' משנה א יכין אות ח'.

10 ב, י"ד. במהדורת הגאון מהר"י קאפח זו משנה י"ז, ומשם העתקנו את נוסח המשנה.
11 סנהדרין ק:
12 שאילת יעבץ מ"א.
13 בפילוסופיה.
14 והווה ליה למימר - יש לומר